

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

**Факултет по славянски филологии
Катедра по общо, индоевропейско и балканско езикознание**

**ЛЕКСИКАЛНИ И ФРАЗЕОЛОГИЧНИ ЕДИНИЦИ В ГОВОРИТЕ НА
ЗАПАДНО И ЮГОЗАПАДНО КОСОВО**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на научната и образователна степен „доктор“

Докторант: Афърдита Абдулахи Дърмаку
Научен ръководител: доц. д-р Екатерина Търпоманова

Професионално направление: 2.1. Филология
Научна специалност: Общо и сравнително езикознание (Албански език)

София, 2020

Дисертационният труд е обсъден и насочен за публична защита от Катедрата по общо, индоевропейско и балканско езикознание към Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“ на 10.01.2020 г.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 29.04.2020 г. от 11 часа в Първа заседателна зала – Ректорат, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, съгласно Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и академични длъжности при Софийския университет, пред научно жури, назначено със заповед РД 38-92/30.01.2020 в състав:

Председател:

Доц. д-р Русана Бейлери – рецензент

Членове:

Доц. д-р Екатерина Търпоманова – научен ръководител

Проф. д-р Валтер Мемиша (Албанска академия на науките) - рецензент

Доц. д-р Наим Бериша (Институт по албаноология, Косово)

Доц. д-р Раки Бело (ВТУ)

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е написан на албански език и е с общ обем от 212 стандартни страници. Дисертацията се състои от увод, пет глави, заключение и речник. Библиографията на дисертационния труд съдържа 164 заглавия на албански език. Настоящият автореферат е съставен въз основа на преведената съществена част от 100 страници на български език, съгласно изискванията на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Цели и задачи на дисертацията

Основната цел на настоящия труд е да опише и анализира говорите в Западно и Югозападно Косово, които се отнасят към гегийския (северния) диалект на албанския език, като идентифицира както общите характеристики на изследваните говори с останалите гегийски говори, така и отличителните черти на този говор. За постигането на тази цел разглеждаме говорите в Западно и Югозападно Косово от гледна точка на лексикално-семантичното групиране и на словообразуването, но също така използваме материала от Диалектния атлас на албанския език. Освен лексикалните единици, част от нашата работа обхваща и фразеологията в изследвания ареал. За по-добро представяне на диалектния материал е съставен речник на говорите в Западно и Югозападно Косово.

Методология

Подходът в дисертационния труд може да бъде представен в два аспекта – практически и теоретичен. Практическият аспект представлява работата на терен, свързана със събирането на диалектен материал – лексикален и фразеологичен. В извършената практическа работа сме се опирали на добре познатата методология за събиране на лексикални и фразеологични единици на терен – анкетиране на носители на говорите (за предпочитане по-възрастни хора, които пазят местния говор), за което сме ползвали въпросници. По отношение на теоретичната част от изследването сме се

ръководили от установените методи на изследване на лексиката и фразеологията в албанската диалектология, които включват лексикално-семантичен анализ, представяне на словообразователните модели, класификация на фразеологизмите по три критерия – структурен, семантичен и лексикално-граматичен.

Структура на дисертацията

Дисертационният труд има следната структура:

Увод

Глава I. Диалектната лексика на албанския език

Глава II. Лексикално-семантична класификация на диалектната лексика на Западно и Югозападно Косово

Глава III. Фразеологизми

Глава IV. Класификация на лексиката според словообразуването

Глава V. Говорите на Западно и Югозападно Косово в изоглосите на Диалектния атлас на албанския език

Заключения и насоки за бъдеща работа

Речник

Библиография

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Увод

Дисертацията е посветена на диалектната лексика и фразеология, която, както знаем, със своите единици, различаващи се от стандартизирания език материално и съдържателно, във фонетичен, морфологичен или деривационен план, допринася за езиковото разнообразие и богатство. Същото може да се твърди за всеки един език и в частност – за албанския. В диалектологията и в свързаните с нея лингвистични дисциплини етнология и социология отдавна е известно наличието на териториално деление на езика – за албанския то е приложимо за двата основни диалекта, тоскийски и гегийски, а по-нататък и на регионални говори и подговори, и тяхното детайлно проучване е от съществено значение за установяването на лексикалното богатство на езика. Важността на проучването на диалектната лексика се простира и върху подобро разбиране на материалната и духовната култура на един народ.

Обект на тази разработка е диалектната лексика и фразеология на Западно и Югозападно Косово, което е част от югоизточните гегийски говори, обхващащи предимно територията на Косово. С нея се надяваме да дадем скромнен принос и да допълним картината в диалектната лексикология на албанския език с конкретно проучване върху тези говори. Работата би помогнала за един по-цялостен поглед върху албанската лексика, разглеждайки нейното богатство и разнообразие, а от друга страна – анализирайки лексикалните пластове, които я изграждат, както и промените, настъпили в нея под влияние на езиковите контакти с други народи, основно с турски език и славянските езици, но също така и в сравнение със стандартния албански. Освен анализа на различни проблеми, важна част от работата е събирането на отмиращи думи и словосъчетания, които са на път да изгубят активната си употреба и превръщайки се само в част от пасивната лексика, да бъдат изгубени напълно.

Работата има теоретични и практически аспекти. По отношение на теорията сме се опирали на предишни проучвания в областта на албанската диалектология и лексикология, но също така на автори, които са писали за конкретни говори. По-важните от тях са следните: *Fjalor fjalësh e shprehjesh popullore*¹, Abdul Sula², Fetah Berisha³, Hasan Mujaj⁴, Adem Hajdaraj⁵, Feriz Shaban Seferaj⁶, Ibrahim Goçi⁷, Qemal Murati⁸, Abdullah Zymberi⁹, Bajram Mehmetaj¹⁰, Imri Badallaj¹¹, Naser Pajaziti¹², Fridrik Dulaj¹³, Destan Bajraktari¹⁴, Naim Berisha¹⁵, Sejdi Gashi¹⁶, Shpresa Ismajli¹⁷ и др.

Важна част от дисертацията е практическият аспект, който се отнася до събирането на лексикален материал от разглежданите говори. За работата на терен сме се опирали на следните източници: Ръководство за събиране на думи и словосъчетания на албански език, издадено от Института по езикознание и литература към Албанската академия на науките; Въпросник, издаден от Албанската академия на науките; Ръководство за събиране на лексика и фразеология, издадено от Института по албаноология в Прищина и Въпросник, издаден от Гьовалин Шкуртай и Али Яшари.

В първа глава, „Диалектната лексика на албанския език“, е направен теоретичен преглед на лексиката на албанския език, на общата лексика и

¹ Grup autorësh, *Fjalor fjalësh e shprehjesh popullore*, IAP, Prishtinë 1982.

² A. Sula, *Fjalë dhe shprehje popullore*, Gjuha shqipe, Prishtinë, 1/2008; *Fjalë të rralla popullore*, Gjuha Shqipe, Prishtinë, 2/2007.

³ F. Berisha, *Fjalë të rralla nga Podrimja*, Gjuha shqipe, Prishtinë 1/1988; *Fjalë të rralla nga Podrimja*, Gjuha Shqipe, Prishtinë 2/1989.

⁴ H. Mujaj, *Antroponimia shqiptare e Rugovës*, Gjuha shqipe, Prishtinë 1/1990

⁵ A. Hajdaraj, *Terma të mjeshtërive manifakturale të Pejës*, Gjuha shqipe, Prishtinë 1/1990.

⁶ F. Sh. Seferaj, *Njësi frazeologjike nga fshati Syriganë i Komunës së Istogut*, Prishtinë 1-2/ 2000.

⁷ I. Goçi, *Material leksikor nga krahinat*, Gjuha shqipe, Prishtinë 3-2003.

⁸ Q. Murati, *Fjalë e shprehje nga krahina e Hasit t Prizrenit*, Gjuha shqipe, Prishtinë /3-2005.

⁹ A. Zymberi, *Fjalorth i fjalëve të rralla*, Prishtinë, 1979.

¹⁰ B. Mehmetaj, *E folmja e Deçanit*, Prishtinë 2006; *Fjalor dialektor i së folmes së Deçanit*, Prishtinë 2011.

¹¹ I. Badallaj, *E folmja e Hasit*, Prishtinë, 2001.

¹² N. Pajaziti, *E folmja e Anadrinit*, Prishtinë, 2008.

¹³ F. Dulaj, *E folmja e Rahovecit me rrethinë*, Tiranë, 2012 (Punim doktorate).

¹⁴ D. Bajraktari, *Fjalë të rralla nga treva e Podrimes*, Gjuha shqipe, Prishtinë/1-1983.

¹⁵ N. Berisha, *Vëzhgime leksiko-frazeologjike në të folmet e Rrafshit të Dukagjinit*, Prishtinë, 2017.

¹⁶ S. Gashi, *Areali gjuhësor i Istogut me rrethinë*, Prishtinë, 2018.

¹⁷ Sh. Ismajli, *Fjalë dhe njësi frazeologjike nga rajoni i Llapit*, Prishtinë, 2018.

историята и развитието на лексиката, като след това е обърнато внимание на диалектната лексика. Подходът следва теорията и научните резултати на проф. Яни Томаи в областта на албанската лексикология. Под диалектна лексика разбираме корпус от думи, които се употребяват в даден диалект, без да са налични в своята съвкупност в друг. Отделянето на този корпус от общоалбанския лексикален корпус означава да бъдат изследвани характеристиките, които го отличават на фона на общото лексикално богатство.

Във втора глава, озаглавена „Лексикално-семантична класификация на диалектната лексика на Западно и Югозападно Косово“, е направена лексикално-семантична класификация на събрания лексикален материал от Западно и Югозападно Косово. Лексиката е разгледана в следните групи:

1. **Названия на животни.** В тази част е представено възникването на лексикалните единици според мотивиращите елементи. Названията на животни, най-вече домашни, в разглежданите говори не показват отклонения от общата тенденция в албанските диалекти и следват няколко модела при назоваващата мотивация, като цвят на козината или на рогата, форма на рогата и ушите, особени белези по тялото или по главата, формата на опашката и т.н. Тези названия спадат към овчарската лексика и често възникват от овчарите, които се грижат за стадата и познават добре всяко животно. Така, позовавайки се на отличителните белези на животните, овчарите са им давали различни наименования. Названията са били давани не само за да бъдат различавани животните едно от друго, но и от стадата на други овчари от селото, а и от съседни села. Най-многобройни названия откриваме за козите, тъй като това са едни от най-често отглежданите домашни животни поради условията в региона. Козите получават названия по различни признаци: цвят на козината (бял, черен, червеникав, пъстър и т.н.), форма на рогата и белези по тялото.

Срещат се например следните названия за кози според цвета на козината: *balicë* ‘бяла коза’, *bardhuc* ‘бяла коза’, *katicë* ‘червеникава коза’, *galicë* ‘черна коза’ и т.н.

В албанските диалекти често срещано явление е използването на названията за животни с емоционална и оценъчна окраска. Така названия на животни могат да се употребяват за хора, давайки им положителна или отрицателна оценка. *Galan* (м.р.) или *galicë* (ж.р.) със значение съответно ‘черен козел’ и ‘черна коза’ може да бъде наречен мъж или жена с черна коса или окосмяване, а *zhut* се използва за назоваване на рижи хора. Интересно е самото название *zhutë* – то се отнася за овце на червени петна, но с доминиращ бяло-жълтеникав цвят на тялото.¹⁸ *Krrutan* или *krrutejk* е название, което се дава на високи хора с прегърбено тяло, *shotan* се отнася за хора, които се движат или мислят бавно, *magar* – за хора, които работят много срещу малко заплащане, винаги с ироничен оттенък, тъй като названието се отнася за магаре, а магарето се оценява като животно което върши много работа и носи тежки товари, въпреки че няма голямо тегло. Названието *zagar* се дава на деца, които прекарват времето си извън къщи, в шляене, *arushan* се отнася за хора, които са силни (като мечка), а *dhi* – за хора, които не са добре с паметта.

За овце и овни също се срещат интересни названия, особено с мотивиращ признак особен белег като петно по очите или подобни, например: *bardhokan*, *bardhojkë* ‘бял овен, бяла овца’, *bacan* ‘овца или овен с бяла муцуна’, *bejkë* ‘бяла овца’, *rudë* ‘овца с пухкава, мека вълна’, *zhutan*, *e zhujme* ‘овен или овца с кафяво петно на окото’, *curr* ‘овца или овен с малки или отрязани уши’, *sharan* ‘пъстър овен, обикновено на черни петна’, *gjiëcakulle* ‘овца с голямо виме’ и др.

¹⁸ N. Berisha, *Vëzhgime leksiko-frazeologjike në të folmet e rrafshit të Dukagjinit*, Prishtinë, 2017, f.59.

2. **Названия на селскостопански култури и селскостопанска среда.** В разглеждания регион на Западно и Югозападно Косово селското стопанство е добре развито. Селскостопански растения са култивирани от векове и при названията им също се наблюдават някои особености. Диалектните названия на отглежданите растения най-често са мотивирани от вкуса, цвета и устойчивостта на растението. Една от употребяваните думи е *bostan* ‘място, засадено с пъпеши или дини, или плодовете на тези растения’. Тя се среща и в многобройни фразеологични словосъчетания, например: *dy bostana s' mbahen në një dorë* ‘две дини под една мишница не се носят’. Други думи от селското стопанство с висока честота на срещане са *duhan* ‘разпространено индустриално растение, което има горчив вкус, когато се запалят и пушат изсушените му листа, съдържащи никотин’, *hurme* ‘голямо дърво от семейството на палмите, което расте в страните с топъл климат и има плодове със сладък сок’ и др.¹⁹

За навлизането на думи за селскостопански названия несъмнено влияние е оказала източната култура. Сред ориентализмите в албанския език можем да споменем следните думи: *bahçe, bostan, duhan, kajsi, majdanos, manushaqe, pjepër, portokall, pelin, shalqi, tatull, fistik, kafe, selvi etj.*, а също така и думи, които са близки до това семантично поле, например: *raki, reçel, hambar*. Многобройни названия на растения се срещат в равнината Дукагин поради доброто ѝ географско разположение и плодородната почва, които правят областта подходяща за култивиране на селскостопански растения.

Възникването на диалектните названия за растения също може да е свързано с тяхна отличителна характеристика, например: *lu:l shqiponje* – названието възниква поради факта, че листата на растението наподобяват двуглавия орел на албанския национален флаг; *mo:ll rrokaqe* – названието възниква въз основа на шума, който издават семената на този вид ябълка, когато се разклащат; *mo:ll bosnje* – вид есенна ябълка, чието название

¹⁹ T. N. Dizdari, *Fjalor i orientalizmeve në gjuhën shqipe*, AIITC, Tiranë.

възниква заради мястото, откъдето се смята, че произхожда (Босна); *kumbulla bordake* – слива, която узрява през месец юли и т.н.

3. Названия за облекло. Освен че предпазва човешкото тяло от външни климатични влияния, облеклото се свързва и с естетичните нужди на хората да създават красив външен вид. Традиционните облекла на всички народи представляват художествено богатство, тъй като със своята символика изразяват материалната и духовната култура на съответния народ. Албанският народ, както и много други народи, с времето е развил и усъвършенствал уменията за изработване на носии си от различни материали и в различни форми, като е вплитал в тях различни символи. Сред типичните типове носии, характерни за Косово и оценявани като етнографско наследство, са носии от Хас в района на Призрен и от Метохия, която се използва в цялата долина. Названията за облекла са разделени в следните зони: зона на облеклото с *kulla* (от „kullan” – дървен обръч, който се поставя на талията и покрива изцяло тази част на тялото, където се припокриват горната и долната дреха, използва се от жените при носенето на различни предмети или вода, тъй като районът на Хас е сух), включваща голяма част от селата от Гурища до Гърчина; зона на облеклото от Зюм, включваща Зюм, Шънгерг и Брегдри; зона на облеклото от Река, известна още като зона на облеклото с две престилки, която обхваща селата от община Гякова.

Традиционното облекло от Хас се състои от следните елементи: *mahramat* 'плетена на една кука декорация, която се пришива към ръба на кърпата за глава', *shamia e kokës* 'кърпа за коса' и такава, която има декоративна функция, *këmisha e gjatë* 'дълга риза', *xhamadani* 'джамадан' (вид къс елек, дамски или мъжки, който може да има и дълги ръкави), *jeleku* 'елек', *dorëzat* 'ръкавици', *kollani* 'колан', *shoka* 'вид пояс', *kanaci* 'вид престилка', *mshtellaku* 'вид престилка', *fustani* 'рокля' и др.

Облеклото на Метохия е от типа на облеклата с гуна. То е много характерно (може да се каже уникално) и представлява един определен тип албанска народна носия, който е един 140-те типа народни облекла, известни днес. Ако го разгледаме отделно, виждаме, че се състои от много части, като: *këmishë* 'риза', *brekë* 'долни гащи', *gunë* 'гуна', *brez* 'пояс', *çorape* 'чорапи', *të mbathura* 'бельо', *opinga* 'цървули', *mbulesë të kokës* 'покривало за главата' и *përparëse* 'престилка'. След 70-те години народните носии вече излизат от употреба.

Сред по-известните типове облекла можем да изтъкнем следните разновидности: *veshja e katunit* 'селско облекло', *veshja e vajzave* 'момичешко облекло', *veshja e dekës* 'траурно облекло', *veshja e nuseve* 'булчинско облекло', *veshja e plakave* 'облекло на възрастни жени', *veshja me mbështjellëse* 'носия с престилка', *opingat* (*opangat*, *arangat*) 'опинци, цървули'. Както отбелязва Екрем Чабей, някои от заемките със славянски произход в албански са проникнали от сърбохърватски в северните, а други – от български в южните говори, какъвто и случаят с думата *опинци*: в северният гегийски се използва вариантът *orangë* от сърбохърватски, а в средногегийски и тоскийски – *opingë* от български *опинци*.²⁰

4. Названия на ястия от народната кухня. Названията на ястия и храни също представляват част от диалектната лексика. В различните области на една страна се използват различни продукти и начини на приготовления на ястията, което е отразено и в названията им. Традиционното хранене има, между другото, своето културно значение за народа, както в миналото, така и днес. Традиционното хранене с използваните местни продукти е известно с богатата си културна традиция, или по-добре да кажем – с албанската софра. Затова и в тази област от бита има изключително богатство на названията във всеки район.

Някои от по-известните ястия в разглеждания регион на Западно и Югозападно Косово са следните:

²⁰ Е.Çabej , Studime gjuhësore III, Prishtinë 1987.f.62.

- *Flija* 'флия' – отнася се за ястие, приготвено от разбита добре течна смес от брашно и вода, която в тавата се поставя ред по ред и всеки ред се запича; плънката се приготвя от каймак, като разстелените редовете се мажат и запичат; пече се с два сача, единият се използва като капак.
- *Buka pore (pogaçe)* – вид хляб. Обикновено се консумира с млечни продукти като: сирене, кисело мляко и т.н. Има няколко имена: *buke pore*, *pogaçe* 'погача', *bukë në dorë* 'хляб в ръка'. Този хляб се приготвя от пресято брашно, сода за хляб, хладка вода и се замесва колкото се може по-добре, за да стане по-вкусен.
- *Bukë mazdore* – често се казва само *mazdore*, *mazdorja* (гореща), което идва от думите *mbas+dore* 'след ръка', и се приготвя също като *bukën mgjete* 'квасения хляб', но за разлика от него, този се оставя да втаса до оформяне на мехурчета, като така придобива особена форма и вкус от *mgjija* 'кваса'. Логично е названието *mazdore* да отговаря на процеса на приготвяне на няколко фази, *në disa duar* 'букв. на няколко ръце' или *dorë pas/mbas dore* 'ръка след ръка' < *mazdore*, с изпадане на *b* в буквосъчетанието *mb* и озвучаване *s* в *z* под влияние на регресивната асимилация на *d* в *s*. *Ashlama (krelan me duqa)* – така го наричат в Призренско.
- *Leqeniku* 'леченик' – става въпрос за крелана, приготвена от царевично брашно, като в някои райони на гегийския диалект се казва *laçanik* или *kulaç në hi* 'питка в пепел'.

5. **Заета лексика.** Процесът на заемане на думи се счита за нормално явление за всеки език. Езиковите контакти между албанския народ и народи, носители на други езици, се осъществява най-вече с гръцки, латински, славянските езици, по-късно с османски турски и т.н. Заемките от тези езици са разпространени в албанския и до днес, като някои от тях са станали част от диалектната лексика в съответния регион.

В лексиката на Западно и Югозападно Косово се откриват множество славянски заемки в разнообразни сфери: селско стопанство и

животновъдство, облекло, администрация, кухня и много други. Някои от думите, които са сред събрания лексикален материал и са разгледани в дисертацията, са следните: *buj, buditi, gotov, grosh, struj, pasosh, galicë, zadrugë, bogat, përzhis, selani, zorrovinë, shijovinë, baltovinë, arnicë, rrugicë, naçallnik*. Те са със различна честота на употреба, като някои все още са част от активната лексика, а други се срещат все по-рядко или са на път да бъдат изгубени.

Дисертационният труд се спира на особения статут на говора в град Раховец. Характерен за този говор е смесеният тип на лексиката, която се употребява по време на разговор. Става въпрос за едновременната употреба на албански думи и славянски заемки с български или сърбохърватски произход. Говорът на Раховец представлява местна диалектна разновидност, изпъстрена със славизми, макар че не се намира в близост до границата със Сърбия или България. Това смесване на лексикални единици в социолингвистиката се определя като “code mixing” или “code switching”.

В говора на Раховец има достатъчно албански елементи. По отношение на фонетиката в него са запазени някои от албанските фонемите, например /ë/, които не се срещат в сърбохърватски. Може да се каже, че /ë/ е достатъчно честотна дори по отношение на стандартния албански и българския, който също е оказал влияние в този говор. Произходът на тази гласна в говора на Раховец е спорен.²¹ *Disa fjalë të cilat i dëgjojmë nga banorët e kësaj grethime janë: pllavac* ‘молив’, *pisanka* ‘тетрадка’, *sës* ‘с’, *hartija* ‘хартия’, *harno* ‘добре’, *mu s’izgubeja ferkem* ‘оставени следи – следите, които обикновено остават от животно в снега, калта и под.’. Дадените като пример думи и изрази илюстрират лексикалния състав на говора на Раховец. По-голямата част от славизмите в него се отнасят към южните сръбски говори.

Проникването на заемки от турски започва след 15 век. Тъй като езиковите контакти между двете култури започват с военен конфликт,

²¹ H.Jahja, *Vështrim sociolinguistikë rreth së folmes së Rahovecit*, Punim i pabotuar, f.4.

първите заети думи в албански са от военната сфера, например: *bori* – според речника на Диздари²² значението на тази дума е ‘духов инструмент, който при надуване издава силен и остър звук, използва се във войската’, *fitil* ‘нишки в кандилото, които се запалват, за да свети’, *top* ‘голямо огнестрелно оръдие с различен калибър, част от артилерията’ и т.н. Областите, в които се срещат най-много турцизми, са следните: кухня (названия на ястия, сладка и др.), като: *gjugym, nimet, bakllava, çorba, jahni, qofte, revani, çaj, jufka, sherbet, byrek, bakllasarëm, dollma* и др.; названия от семейния и обществен живот, например: *fajde, haraç, çirak, çarshi, usta, veresi, zengjin, pazarllëk, ryshfet, kasap, myshteri, xhelat, alet, kove, sofër, mëhallë, çeshme, çoban, tenxhere, pazar, sokak, tepsie* и др.; названия за облекло и текстилни изделия: *fustan, basma, uçkur, çanta, çadër, xhamadan, jelek, shami, dimi, peshtamall, çejez, çarçaf, çorapë* и др.

Някои от ориентализмите се употребяват активно и в съвременния език, но голяма част от тях преминават към пасивната лексика, например: *huqumet, niqah, penxhere* и др.

Трета глава със заглавие „Фразеологизми“ е посветена на фразеологията като част от лексикалното богатство на изследваната област. Говорите в Западно и Югозападно Косово са богати на фразеологизми и устойчиви словосъчетания, често пъти с по-стари или много архаични елементи. При разработката на нашата тема ще следваме критерия за класификация, изготвен от Яни Томаи, който класифицира фразеологизмите на базата на три критерия:

- 1) според структурата;
- 2) според значението (семантична класификация);
- 3) класификация според лексико-граматичната стойност.

²² T. N. Dizdari, *Fjalor i orientalizmeve në gjuhën shqipe*, AИТС, Tiranë, 2005.

По отношение на структурната класификация сме взели предвид елементите (думите), които изграждат съответните фразеологизми. Няколко примера: *me kallxue diçka fije për pe* ‘изясняване на нещо в подробности’, (формирано от инфинитива на глагола *me kallzue* ‘да се изясни’, както е известно, инфинитив съществува в гегийския диалект + неопределителното местоимение *diçka* ‘нещо’ и адвербиалния израз *fije për pe* ‘от игла до конец’); *t’del dredht* ‘работата отива на зле’ (формирано от глагола *dal* ‘излизам’ в подчинително наклонение + отглаголното съществително *dredhtë* ‘засукано’ в петрифицирана форма от причастието на глагола *dredh* ‘засуквам, усуквам, увивам’); *n’varg jemi* ‘всички сме живи и здрави’ (формирано от предлога *n* ‘в’ + съществителното *varg* ‘редица’ във винителен падеж + глагола *jemi* ‘съм’ във 2 л., мн.ч., сег.вр.).

По отношение на семантичната класификация фразеологизмите могат да се разглеждат от гледна точка на значението или според степента на тяхната мотивираност. Както изтъква Яни Томаи, от степента на мотивираност зависи семантичната яснота на изграждащите елементи и цялостната проницаемост или непроницаемост на словосъчетанието.²³ Като немотивирани се разглеждат фразеологизмите, които от съвременна гледна точка имат непроницаемо значение и изгубена връзка между съставлящите елементи и фразеологичното значение. Обикновено немотивираните фразеологизми имат по-архаичен произход. От друга страна, мотивираните фразеологични единици са много повече, те непрекъснато се увеличават, тъй като се образуват от трансформирането на свободните словосъчетания в устойчиви и връзката със значението на елементите е запазена при този процес.

Много от фразеологизмите са свързани със селския живот, със земята, със средствата за обработване на земята, с животновъдството, с някои занаяти и т.н. Сред фразеологизмите с употреба в тези области са следните: *bluan trashë* ‘говори, без да мисли’; *bluan hollë* ‘говори умно,

²³J.Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Prishtinë, 2000, f. 177.

премислено, казва мъдри думи’; *hall me buej e hall me kie* ‘не знае какво да прави, колебае се’; *e ka fytyrën shtatë hektar* ‘ненаситен е; дебел е’; *i erdhën dhitë* ‘наяде се, преяде’ и др.²⁴

Интересни са фразеологизмите, в които са включени местни географски названия, например: *si specat e Xërxës* ‘като чушките в Дзърдза’, който се свързва с прочутите качества на зеленчука в Дзърдза; *si rrushi i Rahovecit* ‘като гроздето в Раховец’ – също означава нещо с добро качество, тъй като Раховец е известен с доброто грозде, което се произвежда там.

В лексикално-граматичната класификация фразеологизмите се групират според своята функционална съотносимост със съответните лексикално-граматични класове: фразеологизми със стойност на съществителни, прилагателни, глаголи, наречия. Ето няколко примера с фразеологизми от разглеждания ареал: *si guri i gjujtun* ‘безценен’, фразеологизъм със стойност на прилагателно; *mu ça kryt* ‘много ме боли главата’, глаголен фразеологизъм; *mas dhetë glacave e ban ni vo* ‘понякога, рядко’, адвербиален фразеологизъм; *tu thaftë dora* ‘да ти изсъхне ръката (проклятие)’, глаголен фразеологизъм; *shko e eja si Adem Peja* ‘прави нещо напразно’, глаголен фразеологизъм и т.н.

В четвърта глава, озаглавена „Класификация на лексиката според словообразуването“ е направена класификация на лексикалните единици според типа словообразуване. В Западно и Югозападно Косово в областта на лексиката се забелязват някои особености и по отношение на словообразуването. В този ареал отличителните черти на говорите по отношение на другите албански говори са многобройни. Разглеждаме три страни във връзка със словообразуването: на първо място словообразуващите средства и начините на формиране на думите; на второ място отношенията между думите от гледна точка на словообразуващите

²⁴ По ату, f. 178.

модели; третият аспект е зараждането на нови думи (неологизми).²⁵ Основното разделение, което правим, е на първични и производни думи.

Първичните думи са морфологично неделими, те не произхождат от друга дума. Състоят се често само от корен, без други мофреми. В лексикалния фонд на разглежданите говори попадат множество диалектни първични думи, които отсъстват от основния речников фонд на общоалбанския, като присъстват и заемки, а също и думи от албанския речников фонд, но с различно значение: **blud’,-a** ‘дървена лъжица’, **cerr,-i** ‘малко гълъбче’, **cuc/ë,-a** ‘момиче’, **cull’,-a** ‘корем’, **dad/ë,-a** ‘голяма сестра, кака’, **ding** ‘препълнен’, **duç** ‘пълен’, **ef’-a** ‘братът на мъжа спрямо жената, зет’, **gja,-ja** ‘живо същество, домашно животно’, **huj,-i** ‘яд, гняв’, **jel’,-a** ‘грива на кон’, **zhut,- i** ‘червеникав овен; човек с рижа коса или косми’, **zhyt** ‘петно, нечистотия, замърсяване’ и др.

Производните думи в албанския се формират с няколко начина, най-честият сред които е афиксацията – формиране на думи чрез добавяне на афикси.²⁶

По-използваните представки за образуване на нови думи в разглежданите говори са следните: **ç, k, kaca, kala, m, n, pa, para, për, po, s, sh, shpër, t, z, zh** и др. Префиксацията, както в целокупния албански, така и в говорите на Западно и Югозападно Косово, не е продуктивно средство в словообразуването. Ето няколко примера за формиране на думи чрез префиксация: **çmath**, (> çmbath ‘събувам’), **çkomcoj** (< çkambcoj, = shkopsit ‘разкопчавам’), **kaleshan** (‘вълнен, от вълна’), **kadale** (ngadalë ‘бавно’),: **kalavesh**, **kaladredhan** (обикновено за деца, с положително оценъчно значение, произхожда от думата *dredhan*), **kalafuc**, **msysh**, **mërdhez** (dhez), **e pavaditme** (= e pavadidur), **e pabome** (e pabame, e pabëtë ‘ненаправен’), **i padashun**, **paburrni**, **i pahesap** (i pallogaritshëm ‘несметен, безчетен, който не може да се преброи’), **paradreke**, **parasille**, **përshesh**, **i përhimt**, **përvloj**,

²⁵ Xh. Lloshi, *Njohuri për stilistikën e gjuhës shqipe*, Rilindja, Prishtinë, 1989, f. 110.

²⁶ GA, *Gramatika e gjuhës shqipe*, I. Tiranë, 2002.

përmys, përdredh, strajca, skomja, shpihem, shkrehë, shkalafen, tomël, tfilloj, zëdrit, zgurdulloj, zhdjerg, zhbiroj, zhgun.

Суфиксацията е най-продуктивният словообразователен механизъм в албански. Чрез суфиксация се формират съществителни, прилагателни, глаголи и наречия от същата или от друга част на речта.²⁷ Сред най-честотните словообразуващи наставки в говорите на Западно и Югозападно Косово са следните: **-acak, -aj, -ak, -an, -esh/-eshë, -isht, -li, -nik** и др. Ето няколко примера за думи, формирани чрез суфиксация: **Lekaj, Pepaj, Guraj, Dushkaj, emnak** (homonim 'съименник', adash 'адаш', me një emër 'със същото име'); **fluturak** (zog i vogël 'малка птичка'), **mullacak** (i sapolindur 'новороден'), **mushnjak** (kosh i mullirit 'кош в мелница, където се слага житото'), **vonak** (zog pule i çelur vonë 'пиле, което се е излюпило късно'); **stjetullak** (pipth hardhi, vishkull hardhie 'пъпка на лоза'); **tinëzak** (i fshehtë 'таен', i pabesë 'невероятен'); **shkurtak** (njeri i shkurtë 'нисък човек'), **pëshjtjellak** (veshje grash 'женско облекло'), **pluhnak** (i rapastër, me pluhur 'нечист, прашен'); **çobanesh,** (< çoban 'овчар, чобанин'), **mikesh** (< mik 'приятел'), **trimnesh** (< trim 'юнак'), **burrnesh** (< burrë 'мъж'), **hajnesh** (< hajn 'хайдутин, разбойник, крадец'), **thinesh** (< thi 'свиня'), **sokolesh** (< sokol 'сокол'), **katileshe** (< katil 'катил'), **kuqeshë** (lope e kuqe 'червеникава крава'), **faneshë, korbeshë; bereqetli** (< bereqet 'берекет'), **kysmetli** (< kësmet 'късмет'), **kryçali** (< kryq 'кръст') и др.

Композицията е механизъм за създаване на сложни думи от две или повече основи. Те се третират като една лексикална единица която е структурно затворена има собствени фонетични и морфологични особености, самостоятелен семантичен развой, граматични категории и словообразователен потенциал.²⁸

В разглежданите говори чрез композиция се образуват най-вече съществителни и прилагателни имена. Различаваме сложни думи със

²⁷Grup autorësh, *Gramatika e gjuhës shqipe*, Vëll. I, Tiranë 2002, f. 64.

²⁸A. Kostallari, *Mbi disa veçori të fjalës së përbërë në gjuhën shqipe në studime mbi leksikon*, Tiranë, 1972, f. 83.

съчинителна и подчинителна връзка между елементите. Ето няколко примера за сложни думи със съчинителна връзка: *turravrap* (turra + vrap); *vajtjeardhje* (vajtje + ardhje) и т.н. При сложните зуми с подчинително свързване единият елемент е главен, а другият му е подчинен, пояснява го: *gojshiqere* (gojë + sheqere), *bojpete* (bojë + pemë), *komkajusha* (këmbë + kajusha), *lulbostoni* (lule + boston), *baballoqi* (baba + lloç, fshat).

По отношение на вътрешната структура на елементите в сложните думи различаваме следните варианти:

- **съществително + причастие**, например: *ballëdalun* (ballë + dalë), *leshdredhun* (lesh + dredhur), *punpakryni* (punë + pa + kryer);
- **съществително + глагол**, например: *dredhalesh* (dredhë + lesh), *dashamiri* (dash + i mirë) ‘човек, който ти желае доброто’, *hekakeqi* (hjek + keq);
- **съществително + прилагателно**, например: *bishtdjegun* (dredharak ‘който има много извивки или завои, криволичещ’), *bribledhta* (kafshë me brirë të afuar, të mbledhur ‘животно със събрани рога’), *brihapta* (kafshë me brirë të larguar dukshëm ‘животно с раздалечени рога’), *cicvogla* (kafshë me cica të vogla ‘животно с малко виме’), *dorhollë* (dorë + hollë ‘с тънка ръка’), *ftyregra* (dele që leshin e turinit e ka të egër ‘овца с груба вълна’), *barkthatë* (grua sterile ‘стерилна жена’), *dhamshtremtë* (= dhamçatall), *flokpërvjelun* (me flokë të qethur lart ‘с вдигната коса’), *gojëmyllëti* (i vdekuri ‘покойният’), *gojshkym* (që flet shumë, që e ka gojnë të shqyer ‘който много говори, бърбурв’); *hisheskymun* (i shuar, pa lënë trashëgimtar ‘побинал, без да остави наследник’); *hunpatuc* (me hundë të shtypur ‘със сплескан нос’); *leshdredhur* (me flokë të dredhur ‘с къдриви коси’), *musteçbardhi* (musteqe + e bardhë), *punkeqeja* (punë + keq), *qafëbardhan,-e* (i pastër, me qafë të bardhë ‘чист, с бяла шия’); *qirifikët* (i varfër, pa qiri në vatër ‘беден’); *sykeqi* (sy + i keq), *syzi* (sy + zi), *sygemti* (sy shtrembëri), *veshbardhë-a* (dele e zezë me vesh të bardhë ‘черна овца с бели уши’).

Сливането е словообразователен механизъм, при който се формира нова дума чрез сливането на цяло словосъчетания или група думи.²⁹ Според Яни Томаи исторически сливането се осъществява, когато първоначалните думи в словосъчетанието се употребяват твърде често заедно.³⁰

Чрез сливане се образуват наречия: *mozomakeq* (mos + o + Zot + ma + keq), *herdoku:r*, (her + do + kur), *obu* (o + burr). *hamadreq* (ha + more + dreq), *tonaheret* (të + gjitha + herët), *tekderni* (tek + deri + në), *çoshemçoshë* (çoshi + me + çosh), *veshemvesh* (vesh + vesh), *hapekrah* (krahë + hapur); съществителни: *psheshtomël* (lloj i ushqimit, bukë + qumësht ‘вид храна, хляб и мляко’), *Boma ni pshesh me tomël se shumë o kam hahet.*; *vajtjeardhje* (vajtje + ardhje); местоимения: *pakkush* (shumë pak njerëz ‘много малко хора’), *shumkush*, (‘много хора’); предлози: *maton* (‘нататък’), *përsipri* (‘над’), *përfuni* (‘под’); числителни: *dymdhet* (dymbëdhjetë), *tremdhet* (trembëdhjetë) и др.

Членуването е словообразователен механизъм, при който се образуват нови думи чрез добавяне на предпоставен член, например: *larguar – i larguar, pa punë – i pa punë* и т.н.

Словообразователните механизми могат да се явят в комбинация, например: *pesdinarsh* (pesë + dinarë + sh), *shtatmujsh* (shtatë + muj + sh), *katërçoshsh* (katër + çosh + sh), *berrejshëm* (be + rrena + shëm), *hapakomaz* (hap + këmbë + dredhë + ejk) и т.н.

Пета глава, „Говорите от Западно и Югозападно Косово в Диалектния атлас на албанския език“, прави преглед, който дава възможност да бъдат ситуирани разглежданите говори, тъй като изтъква приликите и разликите им с другите албански диалекти и говори според картите в двата тома на Диалектния атлас на албанския език.

²⁹GA, *Gramatika e gjuhës shqipe*, I. Tiranë, 2002.

³⁰J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2000, f. 158.

Диалектният атлас на албанския език с право е оценяван като едно от постиженията на албанската езиковедска наука. Той е издаден от авторски колектив в състав: *J. Gjinari* (ръководител на колектива), *B. Beci, Gj. Shkurtaj, Xh. Gosturani*, както и с помощта на двама сътрудници: *A. Dodi* и *M. Totoni*.

В картите на Диалектния атлас на албанския език са отразени различни явления, които са общи или отличителни черти в албанските диалекти, например включена е областта Лабърия, в чийто говор са засвидетелствани интересни фонетични и морфо-синтактични явления като дължината на гласните или асимилацията на групите от съгласни **mb, nd, ng, ngj** съответно в **m, n, ŋ, nj**.

В двата тома на Диалектния атлас на албанския език са отразени отличителните черти във фонологичните системи на двата основни албански диалекта: наличие или отсъствие на орални и назални гласни фонемии; наличие на определени съгласни фонемии и групи; фонетичните варианти; редуването на групите гласни фонемии **uo/ua**; редуването **vo/va**; устойчиви консонантни съчетания **mb, nd, ng, ngj**, а също и **kl, gl** и съгласната **l** в позиция между вокали. Отражено е морфологичното разнообразие в диалектите, което се отнася до вариантите на различни граматически категории – род, число и падеж при имената, както и глаголните граматически категории. Представени са синтактичните дистрибуции, свързани с глаголните форми в определени функции и отношения, но също и отношения на действие, причина, локация и т.н. Разбира се, в Диалектния атлас на албанския език са представени и лексикалните вариации – думи, които се определят като диалектизми или регионализми.³¹ Диалектният атлас чрез картите във втория си том отразява диалектната лексика на албанския език в основните сфери на нейната употреба, като по този начин показва материалната и духовната култура на албанците като балкански народ.

Благодарение на Диалектния атлас на албанския език, както и на няколко научни труда, които се основават на материала в атласа, сред които трябва да споменем книгата „Диалектите на албанския език – общи черти и

³¹A.Lamaj, *Mbi variacionin leksikor në Atlasin dialektologjik të gjuhës shqipe*, “Kërkime gjuhësore”, 2012. f.42

разлики в диалектите според картите на Диалектния атлас на албанския език“ на Г. Шкуртай, можем да опишем и анализираме двата главни диалекта на албанския език – гегийски и тоскийски. Това може да стане чрез следната класификация на диалектната лексика:

1. Думи от общоалбанския език, които са описани в една и съща фонетична и морфологична форма и с едно и също лексикално значение, т.е. думи без варианти в двата диалекта, например: *jam, kam, ha, pi, rri, di, marr, kap, sjell* и т.н.
2. Думи от общоалбанския език, които имат обща лексикална семантика и наддиалектно разпространение, но се описват с фонетични или морфологични разлики в двата диалекта, които обаче не са смислоразличителни. Тези форми имат общ произход от албанския праезик, но са се развили с фонетични и по-рядко морфологични различия.
3. Различни думи, които обозначават едни и същи обекти, действия или признаци. На фона на общоалбанската лексика тези думи са по-малък брой, но представляват особен интерес за диалектологията.³² Част от тези диалектни думи са характерни за целия гегийски диалект, например: *axhë, çikë, bishtalec, bizë, dac, grosh, kërtollë, kollomoq, prezore, tamël, tatë, tëlyen, rrej, skile, tinëz* и др.

С цел да допринесем за по-пълното описание на разнообразието на диалектната лексика в Западно и Югозападно Косово в сравнение със стандартния албански се спираме на лексеми, които са давани в отговорите на анкетите за Диалектния атлас на албанския език в частта за диалектната лексика. По-долу следват няколко примера за описание на диалектни думи.

За дума 144 **lind dielli** ‘слънцето изгрява’ повечето отговори на анкетираните в Западно и Югозападно Косово дават следните варианти: **len dilli** (35 Дзърдзе), (37 Зюм-Призрен), (38 Кориша-Призрен); **del dilli** (31 Бериша-Раховец).

³²Gj. Shkurtaј, *цит. съч.*, стр.42-4.

За дума 149 **vesë** ‘роса’ в Западно и Югозападно Косово се споменават сходни варианти или варианти с минимални разлики, най-вече отпадане на **ë** в краесловие: **lagsht**‘ (27 Дрелай-Пея, 30 Голям Гюргевик-Клина, 32 Юника-Гякова, 38 Кориша-Призрен).

За дума 154 **zgav/ër, ra** ‘кухина’ в Западно и Югозападно Косово са описани следните варианти: **karub** (35 Дзърдзе, 37 Зюм-Призрен); **zguer/zgurej** (38 Кориша-Призрен), **zgur,-i** (30 Голям Гюргевик-Клина), **goraj** (32 Юник-Гякова), **xgoraj** (27 Дрелай-Пея).

За дума 155 **nyj/ë,-a** ‘възел’ в Западно и Югозападно Косово се описва един вариант: **nye-neni** (27 Дрелай-Пея, 32 Юник-Гякова, 38 Кориша-Призрен).

За дума 157 **fre,-ri** ‘дръжка на грозд’ в Западно и Югозападно Косово се срещат няколко варианта: **kalavesh,-i** (50), или **grezd,-a** (32 Юник-Гякова), **gërboj** (28 Пея), **gërvozhd** (27 Дрелай-Пея).

За дума 160 **mis/ër, i** ‘царевича’ в Западно и Югозападно Косово се описват следните варианти: **kollamoç** (30 Голям Гюргевик-Клина, 37 Зюм-Призрен); **kallamoç** (27 Дрелай-Пея).

За дума 163 **koçan, i** ‘кочан на царевича’ в Западно и Югозападно Косово се дават следните варианти: **tall,-a** (34 Гякова, 35 Дзърдзе, 37 Зюм-Призрен, 38 Кориша-Призрен, 31 Бериша-Раховец); **boç,-a** (32 Юник-Гякова, 27 Дрелай-Пея, 28 Пея, 31 Бериша-Раховец).

За дума 178 **ujkonj/ë,a** ‘вълчица’ в Западно и Югозападно Косово се описват следните варианти: **ujki,-ja** (27 Дрелай-Пея), **uki,-ja**, (30 Голям Гюргевик-Клина, 31 Бериша-Раховец, 32 Юник-Гякова, 35 Дзърдзе, 37 Зюм-Призрен); **ujkin,-a** (28 Пея); **ulkej,-a** (34 Гякова).

Последната част от дисертацията представлява **речник** на диалектната лексика на Западно и Югозападно Косово. Речникът съдържа 960 думи и 275 фразеологични единици, подредени по азбучен ред в удобен

за търсене вид. Отбелязаните думи и фразеологизми представляват съществена част от диалектното богатство на изследваните говори.

В заключение, можем да твърдим, че диалектната лексика на говорите в Западно и Югозападно Косово е богата на думи и фразеологизми, които представляват част от лексикалното богатство на тези говори, които от своя страна са съставна част на гегийския диалект.

Научни приноси на дисертационния труд

1. Във връзка с разработването на дисертацията бяха проведени проучвания на терен с цел събиране на диалектен материал от няколко села в следните общини: Дечани, Юник, Раховец, Призрен. Изследователската работа в дисертацията е ориентирана към лексикални и фразеологични единици, които не са описани в речниците на албанския език.
2. Събраният лексикален материал от споменатите селища е организиран в лексикално-семантична класификация, в която лексикалните единици са групирани в няколко области: названия на животни, растения, селскостопански понятия, ястия, облекло и т.н., като голяма част от тях се анализират за първи път.
3. Специално внимание е обърнато на славянските заемки в говора на Раховец, който е известен като „Раховски български“ и представлява интересно явление, налично и в наши дни.
4. Освен лексикални единици, събрани и анализирани са и фразеологични единици от Западно и Югозападно Косово, които също представляват ценен материал от изследваните говори.
5. В дисертацията е анализирано и словообразуването, което показва специфични черти в рамките на гегийския диалект, но и на фона на по-общата картина на албанския език.
6. Важна част от дисертацията е съпоставянето на материала, събран на терен, с данните от Диалектния атлас на албанския език. Благодарение на този анализ са идентифицирани някои фонетични особености в диалектната лексика на Западно и Югозападно Косово, както и специфични лексеми от изследвания ареал.
7. Като приносен момент на дисертацията можем да отчетем съставянето на речник на диалектни думи и фразеологизми от Западно и Югозападно Косово. Организирането на лексикалния материал по азбучен ред осигурява

лесен достъп на други изследователи, които биха ползвали материала за собствен анализ.

**Списък с публикации по темата на дисертацията на
Афърдита Абдулахи Дърмаку**

1. Afërdita Abdullahi. Marrëdhëniet e leksikut dialektor me leksikun e shqipes standarde. – *Albanologji* 6. Vëllimi I. Punimet nga aktiviteti shkencor "Java e Albanologjisë" i mbajtur më 15-19 qershor 2015. Prishtinë: Instituti Albanologjik, 2016, f. 253. ISBN 978-9951-24-034-5, ISBN 978-9951-24-035-2.
2. Afërdita Abdullahi. Fushat leksikore me emërtime për kafshë dhe bimë në zonën e Kosovës Perëndimore dhe Jugperëndimore. – *Kërkime gjuhësore IV*. Konferencë shkencore ndërkombëtare, mbajtur më 10 korrik 2015. Shtëpia botuese: Qendra e studimeve albanologjike , Instituti i gjuhësisë dhe i letërsisë, shkolla doktorale në gjuhësi. Tiranë, 2016, f. 349. ISBN 978-9928-141-48-4.
3. Afërdita Abdullahi. Veçori të fjalëformimit në gegërishten e Kosovës Perëndimore dhe Jugperëndimore. – *Kërkime gjuhësore V*. Konferencë shkencore ndërkombëtare, mbajtur më 15 korrik 2016. Tiranë: Qendra e studimeve albanologjike, Instituti i gjuhësisë dhe i letërsisë, shkolla doktorale në gjuhësi, 2016, f. 179. ISBN 978-9928-141-54-5.
4. Afërdita Abdullahi. Huazimet sllave në gegërishten e Kosovës Perëndimore dhe Jugperëndimore. – *Albanologjia. International Journal of Albalogy*. University of Tetova, Republic of Macedonia. Tetovë, 2018, f.57. ISSBN 1857-9485, ISSBN 2545-4919.
5. Afërdita Abdullahi. Disa veçori gjuhësore në të folmet e Kosovës Perëndimore dhe Jugperëndimore. – *Gjurmime albanologjike*, seria e shkencave filologjike 48/2018, Prishtinë: Instituti Albanologjik, 2018. f. 159.

Други публикации на автора на дисертацијата

1. Afërdita Abdullahi. Fjalët e huaja në media. – *Shkencat gjuhësore, kulturore dhe historike*. “Java e shkencës”. Katalogimi në botim (CIP). Biblioteka Kombëtare dhe Universitare e Kosovës. Prishtinë, 2013, f.217. ISBN 978-9951-16-056-8.
2. Afërdita Abdullahi. Ndikimi i internetit në gjuhën shqipe. – *Albanologji 4*. Vëllimi I. Punimet nga aktiviteti shkencor “Java e Albanologjisë” i mbajtur më 21-23 tetor 2013. Prishtinë: Instituti Albanologjik, 2014, f. 257.
3. Afërdita Abdullahi. Recension për librin e profesor Qemal Muratit “Trajtesa Albanologjike”. – *Gjurmime albanologjike*, seria e shkencave filologjike 43/2013. Prishtinë: Instituti Albanologjik, 2014. f. 334.
4. Afërdita Abdullahi. Interneti dhe gjuha e të rinjve (kullerave). – *Shkencat gjuhësore, kulturore dhe historike*. “Java e shkencës”. Katalogimi në botim (CIP). Biblioteka Kombëtare dhe Universitare e Kosovës “Pjetër Bogdani”, Prishtinë, 2015, f.27. ISBN 978-9951-16-087-2.
5. Afërdita Abdullahi. Shkolla për një gjuhë të pastër shqipe. – *Albanologji 5*. Vëllimi I. Punimet nga aktiviteti shkencor “Java e Albanologjisë” i mbajtur më 16-18 qershor 2014. Prishtinë: Instituti Albanologjik, 2015, f. 503. ISBN 978-9951-596-52-7.
6. Afërdita Abdullahi. Komunikimi përmes mediave. – *Kërkime gjuhësore III*. Konferencë shkencore ndërkombëtare, mbajtur më 11 korrik 2014. Tiranë: Qendra e studimeve albanologjike, Instituti i gjuhësisë dhe i letërsisë, shkolla doktorale në gjuhësi., 2015, f. 391. ISBN 978-9928-14-131-6.
7. Afërdita Abdullahi. Probleme gjuhësore në shtypin tonë. – *Albanologji 8*. Vëllimi I. Punimet nga aktiviteti shkencor “Java e Albanologjisë” i mbajtur më 10-12 maj 2017. Prishtinë: Instituti Albanologjik, 2018, f. 225.

8. Afërdita Abdullahi. Recension për librin e profesoreshës Dr. Shefkije Islamaj “Gjuha teksti dhe konteksti”, 2014. Botuar në librin po ashtu të profesoreshës, Shefkije Islamja, “Shkrime të saj dhe shkrime për krijimtarinë e saj”. Prishtinë: Instituti Albanologjik, 2018. f. 447. ISBN 978-9951-24-064-2.

Цитирана литература в автореферата

- Badallaj, I. *E folmja e Hasit*, Prishtinë, 2001.
- Berisha, F. *Fjalë të rralla nga Podrimja*, Gjuha shqipe, Prishtinë 1/1988; *Fjalë të rralla nga Podrimja*, Gjuha Shqipe, Prishtinë 2/1989.
- Berisha, N. *Vëzhgime leksiko-frazeologjike në të folmet e rrafshit të Dukagjinit*, Prishtinë, 2017.
- Çabej, E. *Studime gjuhësore III*, Prishtinë 1987.
- Dizdari, T. N. *Fjalor i orientalizmave në gjuhën shqipe*, AIITC, Tiranë, 2005.
- Dulaj, F. *E folmja e Rahovecit me rrethinë*, Tiranë, 2012 (Punim doktorate).
- Fjalor fjalësh e shprehjesh popullore*, IAP, Prishtinë 1982.
- Gramatika e gjuhës shqipe*, Vëll. I, Tiranë 2002.
- Gramatika e gjuhës shqipe*, I. Tiranë , 2002.
- Goçi, I. *Material leksikor nga krahinat*, Gjuha shqipe, Prishtinë 3-2003.
- Hajdaraj, A. *Terma të mjeshtërive manifakturale të Pejës*, Gjuha shqipe, Prishtinë 1/1990.
- Ismajli, Sh. *Fjalë dhe njësi frazeologjike nga rajoni i Llapit*, Prishtinë, 2018.
- Jahja, H. *Vështrim sociolinguistikë rreth së folmes së Rahovecit*, Punim i pabotuar.
- Kostallari, A. *Mbi disa veçori të fjalës së përbërë në gjuhën shqipe në studime mbi leksikon*, Tiranë, 1972.
- Lamaj, A. *Mbi variacionin leksikor në Atlasin dialektologjik të gjuhës shqipe*, “Kërkime gjuhësore”, 2012.
- Lloshi, Xh. *Njohuri për stilistikën e gjuhës shqipe*, Rilindja, Prishtinë, 1989, f. 110.
- Mehmetaj, B. *E folmja e Deçanit*, Prishtinë 2006; *Fjalor dialektor i së folmes së Deçanit*, Prishtinë 2011.
- Mujaj, H. *Antroponimia shqiptare e Rugovës*, Gjuha shqipe, Prishtinë 1/1990
- Murati, Q. *Fjalë e shprehje nga krahina e Hasit t Prizrenit*, Gjuha shqipe, Prishtinë /3-2005.
- Pajaziti, N. *E folmja e Anadrinit*, Prishtinë, 2008.

Seferaj, F. Sh. *Njësi frazeologjike nga fshati Syriganë i Komunës së Istogut*, Prishtinë 1-2/ 2000.

Sula, A. *Fjalë dhe shprehje popullore*, Gjuha shqipe, Prishtinë, 1/2008; *Fjalë të rralla popullore*, Gjuha Shqipe, Prishtinë, 2/2007.

Thomai, J. *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2000.

Zymberi, A. *Fjalorth i fjalëve të rralla*, Prishtinë, 1979.